

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 125 2004

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word för Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2005 och för recensioner 1 september 2005.

Sedan årgång 2002 av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Abstracts har språkgranskats av Sharon Rider om inget annat anges.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367–8.

ISBN 91-87666-22-7

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2004

hans vålnad om den upptäckt någon svensk 80-talist i färd med att skriva demansk poesi.

Att dekonstruktionens roll förändras efter 1987 beror självfallet på andra omständigheter än företräddarnas politisk förflytna. Låt mig skissera tre. Dekonstruktionen, såväl i Derridas som i de Mans form, är mer adekvat tillämpad på äldre medvetet genomstrukturerade texter än på moderna nyskrivna. Dekonstruktionen förde fram den poesi/prosa som skrevs enligt dess facit till en position svår att gå vidare utifrån. Dekonstruktionen i förvanskad och vulgär form blev ett mode inom den mer ytliga debatten och avlöstes av ett nytt.

Rönnerstrand vidrör åtskilliga väsentliga frågor, men ibland alltför ytligt, varför poängerna glider undan. Det viktiga med. färgförmimmelser av ljud, s.k. "audition colorée", är ju inte bara att de finns och kan beläggas hos poeter utan att de varierar individer emellan (s. 89 f.).

Vad gäller Tranströmer och kontexten finns insiktsgivande blyxtbelysningar, t.ex. en lyrikkomparation med Rilkes poesi (s. 49) och en jämförelse mellan uttalanden av Tranströmer och Berggren & Stolpe (s. 132). Paralleller dras mellan Tranströmer och Lasse Söderberg, Göran Palm, Petter Bergman och vissa konkretister rörande språksynen, men man saknar en mer utförlig diskussion. Även Ekelöf kunde ha utnyttjats mer energiskt som kontext.

Man saknar också en internationell kontext. Rönnerstrand har med en beundransvärd energi brandskattat såväl god som medioker svensk kulturdebatt och läsaren undrar måhända vad resultatet blivit om samma energi ägnats åt den internationella modernismforskningens syn på språkproblematik. Det skall dock erkännas att detta skulle ha blivit en annan bok.

Rönnerstrands vilja att göra politiska kopplingar fungerar vad gäller resonemanget om språkoptimism och politiskt engagemang i 1960- och 1970-talets Sverige, men kan i andra fall te sig mindre relevant. Man undrar t.ex. varför nazismens missbruk av det *tyska* språket anföres i diskussionen.

Viss redundans kan vara rekommendabel av pedagogiska skäl, och vad gäller materialrikedomen bör överflöd betraktas som tillgång. Däremot har upprepningarna och sammanfattningarna blivit alldeles för många och långa, vilket ger läsaren en déjà-vuförnimmelse (eller kanske snarare "déjà-lu").

Denna omständlighet i framställningssättet får dock inte skymma det faktum att Torsten Rönnerstrand skrivit en för framtida forskning mycket betydelsefull monografi om Tomas Tranströmer utifrån insikten att poetens intensiva upptagenhet av "en lång rad av de frågor som diskuteras inom språkfilosofin" (s. 33) är väsentlig för förståelsen av hans lyriska texter.

Roland Lysell

Göran Rossholm, *To Be And Not to Be: On Interpretation, Iconicity and Fiction*. Peter Lang AG, Bern 2004.

Den fyndiga titeln på Göran Rossholms nya bok, *To Be And Not to Be*, skall inte antyda att den innehåller en Shakespeare-studie utan en diskussion av hur vi teoretiskt skall förstå vad fiktion, det icke verkligt varande, är för slags fenomen. Om fiktion å ena sidan kan uppfattas som motsatsen till det som framställs på allvar, så har författaren å sin sida tagit så mycket mera seriöst på sin uppgift. På 382 sidor, inklusive litteraturförteckning och index, ger han sig i kast med de tre stora frågor som undertiteln anger: interpretation, ikonicitet och fiktion, där det sista ledet har ett slags övergripande roll. Göran Rossholm är en litteraturvetare som redan från början av sin karriär överskred den egna disciplinens gränser och sökte sig mot teori, inte bara litteraturens utan också andra konstarters och inte minst teorin kring användandet av tecken över huvud taget. Rossholms ämnesområden har följaktligen varit semiotiken och den analytiska estetiken. I denna bok redovisar han frukten av många års samlade arbete kring dessa ämnen. Med tanke på denna tidskrifts inriktning kommer jag i min anmälan att framför allt dröja vid de aspekter som kan tänkas ha direkt litteraturvetenskaplig relevans.

När det gäller teori kring konstarterna, inte minst litteraturteori, kan man urskilja två huvudlinjer i hur frågorna angrips, ja, man skulle nästan kunna tala om två skolor. Båda försöker hitta principer som generellt styr organiserandet av konstverk, inte bara ett visst sådant utan alla i samma genre eller alla över huvud taget. Men den ena linjens företrädare utgår oftast från konkreta verk och drar ur studiet av dessa generella slutsatser. Dessa presenteras i form av termer för de grepp som man tror är generellt verksamma i den sortens skapande som representeras av ver-

ken. Dessa teoretiker kan vara konstnärer, konstkritiker eller forskare. De rör sig visserligen med tekniska termer men klarar sig utan formaliserat språk. Som exempel inom litteraturteorin på denna linje kan nämnas traditionen från Henry James, till vilken akademiker som Käte Friedemann, Wolfgang Kayser, Wayne Booth, för att bara nämna några, har anslutit sig. Till och med Gérard Genette, som gjort sig känd eller, enligt vissas mening, ökad, för sin exercis i tekniska termer är ändå att räkna hit, för hans språk är litteraturanalytikerns, inte filosofens. Den andra linjens företrädare arbetar mera som filosofer av facket. De utgår från frågor som intresserat den filosofiska estetiken, och de använder i högre eller lägre grad ett formaliserat språk. De säger "x", "y" och "z" om variabler och "om och endast om", när de definierar. Göran Rossholm hör alldeles klart till den senare skolan, och de teoretiker han tar stöd hos, går i dialog med och inte sällan polemiserar mot är estetikfilosofer som Nelson Goodman, Gregory Currie och Kendall Walton. Rossholm använder gärna formler, och hans teser i form av beskrivningar av litterära grepp kan ha följande utseende: "the text --- as // by P". Detta behöver dock inte innebära att hans framställning skulle vara svårare att följa för t.ex. en litteraturvetare med en mera traditionell inriktning, för Rossholms förklaringar till formler och diagram är vanligen föredömligt klara.

Boken startar med ett längre introduktionsavsnitt, där fiktionens aktualitet och allstädes närvaro deklarerar. Rossholm väljer en vid definition, och i bl.a. detta märks också hans anknytning till den filosofiska snarare än internt litteraturteoretiska ingången i frågan. I sitt studieobjekt räknar han nämligen in inte bara konstnärliga produkter utan också matematiska övningar, vetenskapliga tankeexperiment och uppgörandet av scenarier i politik och vardagsliv. Han ansluter till Kendall Waltons *Mimesis as Make-Believe* i uppfattningen att barns lek är ett slags prototyp till förmågan att skapa fiktion, och han deklarerar: "It goes without saying that a proper understanding of what fictional representations are and how we use and understand them is crucial to any comprehension of our own and other cultures as well as of cognitive faculties of the human kind. Fiction is at the center" (s. 15).

Att ikonicitet – bild och bildlighet – är utomordentligt viktigt i vår kultur behöver man knap-

past påminna om. Ikonicitet som semiotisk kategori gäller emellertid inte bara det vi i vardagslag uppfattar som bilder utan kan också avse inslag i text. I berättande fiktion är ikonicitet alltid närvarande i någon form, slår Rossholm fast. Beträffande metod deklarerar han att denna skall uppfattas som semiotisk. Hans teoretiska instrument utgörs i huvudsak av Nelson Goodmans "theory of symbols". Men han är också noga med att framhålla att han i många frågor presenterar självständiga lösningar och att hans egen semiotiska metod balanseras av den vikt han i studiens första del, "Interpretation", och dess sista, "Fiction", lägger på mottagarens reception. Hur kommer läsaren fram till det fiktiva innehållet, och vad menas med att läsaren tolkar ett verk som fiktionalt? För att komma till ett svar behövs en teori om representation, vilket ges i den mittersta delen. Rossholm förklarar visserligen att han tänkt sig att de tre delarna skall kunna läsas var för sig, men en sammanhängande argumentationslinje, som åtminstone i viss mån mynnar ut i den avslutande utredningen av fiktion, är ändå möjlig att uppfatta. För att inte skrämna någon icke teoretiskt bevandrad läsare, försäkrar också författaren att boken inte kräver någon förkunskap om de teorier som aktualiseras.

Att fiktion är närvarande i många sammanhang och därför något viktigt låter sig sägas, och många säger det också. Det får ett studium av frågan att kännas välmotiverad. Ändå kan man väl prima facie anta att en fråga kommer att infinna sig vid startad läsning: Kommer författaren att kunna tillfredsställa alla perspektiv utifrån vilka man kan ställa teoretiska frågor kring "fiktion", oavsett om det rör sig om matematiska exempel om olika dikesgrävares kapacitet, politiska scenarier eller narrativ fiktion? Eller kommer begreppet då att bli för urvattnat för att egentligen tillfredsställa någon? Det är en svår utmaning som författaren antagit, men jag kan avslöja att bokens konkreta innehåll ger åtminstone litteraturvetaren anledning att känna sig tillfredsställd.

Resten av inledningsavsnittet ägnas åt ett illustrativt resonemang, där Rossholm utifrån den första novellen i *Decamerone* vill ge en allmän föreställning om vad det är att läsa fiktion. Novellen handlar som bekant om den samvetslöse skurken Ceperello, som på sin dödsbädd duperar prästerskapet så att han småningom blir helgonförklarad. Med sina olika lager av inneslutna berättare och med inslaget av lögn som förstås som osan-

ning av vissa ur en viss position men som sanning av andra ur en annan kan berättelsen, enligt Rossholm, med fördel läsas som en allegori över fiktionläsningens logiska organisation. Jag kan inte finna annat än att författarens val av illustrationsmaterial här är välfunnet för den uppfattning av fiktionens natur som kommer att presenteras i detta arbete.

Delen om tolkning sägs syfta till att behandla relationerna mellan sanning och interpretation samt mellan författarintention och interpretation. Det är för litteraturteorin välbekanta frågor Rossholm tar upp här. Att han gör så känns dock särskilt välkommet, för jag har känslan av att efter den intensiva debatten kring ämnet för ett par årtionden sedan har det litteraturteoretiska intresset i stor utsträckning vänts åt andra håll, kanske på grund av den skepticism och relativism som hör till postmoderna och dekonstruktivistiska perspektiv. Men tolkningsfrågorna är och förblir centrala i litteraturteorin.

Delen omfattar fyra kapitel (II–V) med tillsammans inte mindre än trettio särskilda avsnitt som grundligt betar av alla tänkbara aspekter av ämnet. Det går givetvis inte att återge detaljerna i dessa tretti frågeställningar, utan jag får nöja mig med att bara antyda vilka problem Rossholm diskuterar. Kapitel II, dvs. det första kapitlet om tolkning diskuterar t.ex. talaktsteoretikern Paul Grices s.k. reflexiva intentionaltitet, ”M-intentioner”. Grice analyserar ju begreppet ”mena något med ett yttrande” på följande sätt: En talares avsikt är att åstadkomma en reaktion hos sin mottagare, att tro något eller att göra något. Han försöker då få denne att förstå att han vill åstadkomma en sådan reaktion. Han vill att mottagaren skall ta denna intention som ett skäl för att tro eller göra det som talaren tänkt sig. Kan denna fundamentala modell gälla också för tolkning av konstnärliga produkter? Rossholm prövar tanken med ett konkret litterärt exempel, Strindbergs *En dæres försvarstal*, men hans svar efter en utförlig argumentation blir negativt: Typiska estetiska kommunikativa intentioner är inte M-intentioner utan av en generellare typ.

Kapitel III ger en lång rad av exempel på sådana intentioner som brukar åberopas i estetiska sammanhang och fortsätter exemplifieringen från Strindberg. Kapitel IV tar upp frågan om ”The logical space of interpretation” och borrar ännu djupare ner i fundamentala frågor kring ämnet. Rossholm säger sig nu ta ett vitt grepp om tolkningsbegreppet, liksom tidigare beträffande begreppet fiktion. Frågan gäller vad det innebär att *uppfatta något som något*. Ett återkommande exempel är Ernest Jones välkända och omdiskuterade tes att karaktären Hamlet i Shakespeares pjäs skall förstås som ett fall av Oidipuskomplex. Stort utrymme ägnas frågan om tolkningar som är i strid med varandra. Rossholm vill skilja den typ av tolkning som innebär dechiffring, att hitta dunkla punkter och sedan finna svar som ger klarhet, från den typ av estetisk tolkning som innebär förslag till hur man kan närma sig verket. Jones Hamlettolkning saknar sanningsvärde, slår Rossholm fast, och den kommer inte med några fakta kring frågan: Den visar bara på ett sätt att läsa Shakespeares pjäs. Här avstår Rossholm från varje normativ hållning och gör inga försök att skilja mellan bättre eller sämre sätt att läsa.

Det sista kapitlet i delen om tolkning handlar om referentiell interpretation och presenterar och söker vidareutveckla Goodmans specifika sätt att lösa problemet med referens i konstnärliga produkter via begreppen ”exemplifiering” och ”indirekt referens”. Om skraddaren visar en röd provbit, exemplifierar denna ”etiketten” ”röd”, som i sin tur denoterar provbiten och indirekt refererar till de tyger som finns i lager. Om Boccaccios novell bl.a. skildrar hur Ceperello framställer sig som from inför den godtrogne prästen, exemplifierar texten etiketten ”Ceperello framställande sig som from-beskrivning”, som i sin tur refererar tillbaka till texten. Detta kapitel har en kraftigare filosofisk slagsida än de tidigare.

I den mittersta av bokens tre delar behandlas fenomenet ikonicitet. I fyra kapitel med tillsammans 36 avsnitt går Göran Rossholm igenom sitt ämne med en grundlighet som inte är mindre än den han uppvisade i delen om tolkning. För litteraturvetaren är detta högsta välkommet, för om tolkningsfrågorna är välkända inom litteraturvetenskapen, kan detta knappast sägas om ikonicitet, vars relevans för ämnet ändå klart visas av Rossholms framställning. Så här gör han onekligen något av en pionjärinsats, och, enligt min uppfattning, en kvalitativt mycket värdefull sådan. De större frågor som får disponera delen är ikonisk representation, användningen av ”dummies”, här i betydelsen något som ger sig ut för att vara något som det i själva verket inte är, symbolisering av tal, tankar och perceptioner, dvs. de inom poetiken så viktiga frågorna om åter-

givning av karaktärens inre, samt citerande framställning.

Goodmans exemplifikation ger nyckeln till hur man skall lösa referensproblemet i beskrivningar av t.ex. porträtt av verkliga företeelser å ena sidan och bilder av fiktiva sådana å den andra. Ett porträtt av Churchill är en symbol som är relaterat till en person – porträttet refererar till Churchill, denoterar personen på samma sätt som dennes namn eller beskrivningar av honom gör det. Oavsett om det är porträttnligt eller inte exemplifierar det etiketten "Churchill-bild". En bild som skall föreställa Zeus exemplifierar etiketten "Zeus-bild", men till skillnad från "Churchill-bilden" denoterar den ingenting, eftersom ingen Zeus finns som skulle kunna utgöra bilden-symbolens denotation. Men detta innebär inte att den skulle vara utan mening, enligt den Goodmanska analysen. Den är "of something", nämligen Zeus.

Det skulle föra för långt att gå in på detaljerna i Rossholms argumentation kring ikonisk representation. Han diskuterar emellertid fenomenets egenskaper både hos bildframställningar och hos texter. Den senare utredningen uppfattar jag som mycket intressant för litteraturvetaren. Avsnittet om "dummies" exemplifieras genomgående med Goethes roman *Den unge Werthers lidanden*. "Dummies" är i detta fall vad som ibland har kallats "semiotiska motiveringar" i t.ex. narrativ fiktion, dvs. när ett fiktionsverk utger sig för att vara något annat än en roman eller novell etc. *Gullivers resor* utger ju sig för att vara skeppsläkaren Gullivers memoarer, *Doktor Glas* för att vara en läkares dagbok, och Goethes ungdomsroman att vara en autentisk brevsamling. Vad är då *Werther* i semiotiska termer? Rossholm beskriver den intrikata referentiella strukturen med ett invecklat diagram med exemplifierande etiketter och denotation och som inte kan återges här. Men kontentan är att texten framför våra ögon *på samma gång* exemplifierar "samling av autentiska brev-beskrivning", vilket är fiktion, en "dummy", och vad den egentligen är, nämligen "brevroman".

Rossholm ger också ansenligt utrymme åt andra typer av verbal ikonicitet, som spelar en viktig roll i fiktionslitteratur: citerande, indirekt och fri indirekt anföring samt perspektiv. Tyngdpunkten här läggs i hög grad på en mera filosofisk utredning av begreppen (Rossholm tar ställning till Goodmans och Davidsons analyser), medan de för litteraturvetenskapen direkt relevanta utred-

ningarna betecknas som en mera "sketchy suggestion". Trots denna deklaration finner jag t.ex. hans analys av det i litteraturteori så flitigt diskuterade fenomenet "fri indirekt anföring" av stort intresse, eftersom han här kommer till ett resultat som går emot mångas uppfattning om det mime-tiska i konstruktionen.

I perspektivkapitlet tar Rossholm bl.a. ställning till Seymour Chatmans och Gérard Genettes uppfattningar om fenomenet synvinkel och exemplifierar med hjälp av ett textavsnitt ur *Madame Bovary*. Resultatet är en analys som en litteraturvetare direkt kan ta till sig, och enligt min mening är den i sin koncentration bland de klaraste och mest konstruktiva utredningar som jag läst i ämnet. När det gäller perception gör Rossholm t.ex. den viktiga distinktionen mellan "texten beskriver något som uppfattat av en person" och "texten beskriver något såsom en person uppfattar det". När det gäller tankeåtergivning skiljer han mellan "texten beskriver med orden '...' en persons tankar såsom tänkta av denne" och "texten beskriver en persons tankar såsom denne tänkte dem, dvs. '...'". Det grepp som Genette kallar "extern fokalisation" har formen "texten beskriver något såsom uppfattat av en hypotetisk betraktare". Rossholm menar sig också komma fram till att synvinkel, både i fråga om perception och tankeåtergivning, är ett relativt begrepp: Saker kan presenteras mer eller mindre från en karaktärs perspektiv och med större eller mindre närhet till karaktärens formuleringar. Det som återges via indirekt anföring är ikoniskt i någon grad men mindre specifikt än det som återges via fri indirekt anföring. Både indirekt och fri indirekt anföring har mindre av kompositionalitet (när varje del av det betecknande motsvarar någon del av det betecknade) än direkt anföring. Man skulle därför kunna föreställa sig en skala av mer eller mindre grad av ikoniskhet. Problemet är dock, enligt Rossholm, att detta inte låter sig formuleras generellt för grader av ikoniskhet. Man finner nämligen att ett tecken kan vara mera ikoniskt än ett annat i ett avseende men mindre i ett annat. Ändå tycks ikonicitet spela en viktig roll i mottagarens känsla av att mer eller mindre direkt se vad som finns i en karaktärs blickfält (graden av transparens) och därigenom öka dennes känsla av empati. Å andra sidan förefaller också andra empatiskapande grepp verka för ett ökat intryck av att man uppfattar tingen med karaktären och på dennes sätt.

Den tredje och sista delen handlar om fiktion, och även om delarna som behandlar tolkning och ikonicitet kan läsas som separata studier, dras en hel del trådar samman i denna avslutning. Alldeles som vid behandlingen av de föregående ämnena föredrar Rossholm här ett vitt grepp på frågan snarare än ett specifikt. Han diskuterar följaktligen mycket utförligt, och mycket instruktivt, alla tänkbara underklasser av det övergripande begreppet "fiktion", taget i betydelsen "icke existerande" eller "representation av något icke existerande". Teoretiska dialogpartner i denna diskussion är fr.a. Gregory Currie och Kendall Walton.

Det problem som får inleda studien är den om sanning och fiktion, som upptar två av delens tre kapitel som alla kännetecknas av författarens utomordentligt täta och omsorgsfulla argumentation. En huvudfråga, som också löpt genom de tidigare delarna, beskrivs med formeln "att uppfatta något som något". De etiketter som texten eller bilden exemplifierar i Rossholms Goodman-ska modell, t.ex. "liten flicka i röd luva möter varg i skogen-beskrivning" har ingen denotation; de denoterar ingenting, för det finns varken någon sådan flicka eller en sådan varg. Däremot är tecknen "denotativa" – de har ett innehåll (skog, varg, flicka, möte etc.) även om detta innehåll råkar vara icke-existerande. Till denna semiotiska analys, som också upptar indirekt referens och frågor om bakgrund som ger mening, fogar nu Rossholm en teori om reception. Och huvudtesen syns vara: Läsaren tar till sig textens innehåll, flickans möte med vargen, *som om* det vore sanning ("as true"). Rossholm modifierar sedan detta "as true" till "as informed". Mottagaren kan få ut en kognitiv mening i en berättelse med icke-existerande entiteter genom att inta den "fiktiva hållningen" ("the fictive stance"), ett begrepp som har sitt ursprung hos Nicholas Wolterstorff. Men mottagaren erfar *samtidigt* att upplevelsen av att vara informerad om att en flicka möter en varg i skogen såsom faktiskt ändå är kontrafaktisk – något sådant möte har aldrig ägt rum. Och i denna dubbla upplevelse av något som sant och samtidigt inte sant, att något är och samtidigt inte är, som bokens titel antyder, finner vi kärnan i det vi kallar fiktion i estetiska sammanhang. För att få med den dynamiska aspekten vid läsningen av en historia föreslår Rossholm följande formler för den fiktiva hållningen:

a) P makes efforts to experience his reading of S as a process of becoming informed that the content C is true, and

b) P experiences the achievement of this effort as counterfactual [...].

Rossholms bok är med sitt vida grepp om de tre sammanhängande estetiska problemfälten, i sitt konsekventa försök att låta en modifierad form av en bestämd teori (Goodmans) ge enhetlighet åt den framarbetade modellen, i sin utförliga argumentation, som alltid söker största möjliga precision (därför inslagen av formaliserat språk) och med sina illustrativa exempel i mycket en beundransvärd produkt, resultatet av många års intensivt borrhande i de behandlade problemställningarna. Man kan påpeka detaljer som åtminstone ibland kan kännas lite frustrerande; jag tänker särskilt på metoden att uppskjuta den slutgiltiga tesen och det egna ställningstagandet. Det är ju inga enkla resonemang som förs, och när läsaren ytterligt ansträngt sina förståndsgåvor för att komma igenom en argumentationskedja, kan det visa sig att dess slutsats endast var preliminär och att författarens egen kommer senare, kanske först i bokens slut. Då känns det som om man i ett motionsspår med möda har pressats sig upp för en brant backe bara för att finna en ny, när man trott sig kunna andas lättare. Men detta är småsaker, när det gäller en framställning som denna.

Ändå delar Rossholm ett predikament med andra systematiska teoretiker. Där man i t.ex. en empirisk studie normalt accepterar det mesta som välgrundat och sannolikt och bara i vissa detaljer kan mena att dokumentationen inte berättigar slutsatsen, får teoretikern finna sig i att hans eller hennes system ofta tas emot eller förkastas som helhet. Och eftersom teoretiserandet kring t.ex. estetiska frågor inte visar någon som helst tendens att ha kommit fram till ett tillstånd av konsensus, får man anta att de flesta förslag har förkastats. Det hade varit intressant om Rossholm, som ju ändå tar ett så vitt grepp om frågorna, hade ägnat några sidor åt detta metaproblem: det estetiska teoretiserandets egen natur och funktion. Många gånger kan man också önska sig att han hade i ännu högre grad än vad som sker velat vindicera sin egen ansats och konfrontera den med tänkbara alternativ. Jag skall bara ta ett par exempel, där ett sådant resonemang hade känts välkommet.

Hur skall vi egentligen förstå den semiotiska aspektens förhållande till den psykologiska recep-

tionsaspekten? Svarar mottagarna psykologiskt på tecknen som om det rörde index i en verklighet och därvid "generalize and hypothesize the way we always do" (s. 276)? Läsprocessen skulle i så fall påminna om vad Walton beskriver som "games of make-believe" där textens symboler fungerar som "stöttor". En sådan teori tycks i stort sett förenlig med den som analyserar läsningen som en epistemisk hållning till en fiktionsverklighet. Läsaren söker oavbrutet efter svar på vad som är sant och falskt i fiktionen på samma sätt som inför den verkliga verkligheten (David Lewis, Gregory Currie och många andra representerar en sådan teori). Detta förefaller vara beskrivningen av en ensam-lek där mottagarna arbetar med sina givna "stöttor" och skapar den mening var och en kan åstadkomma. En alternativ teori, som Rossholms framställning väl riktar sig mot, skulle vara den som förutsätter att läsprocessen är ett strängt regelstyrt spel snarare än lek, där tecknen tas som avsedda att utgöra styrande signaler som kommunicerar förutsättningarna för hur spelet skall gå vidare. Det förutsätter en normativ innebörd av "läsa" – konsten att läsa fiktion måste läras in som någonting specifikt.

Låt mig konfrontera dessa två modeller med ett par exempel som Rossholm refererar till och som visar på tolkningar där läsaren drar ur sunda förnufts synpunkt ytterst märkliga slutsatser för att realisera en historia. En rutig duk på frukostbordet i den gamla stumfilmen informerar den kompetente tittaren om att människorna runt bordet skulle uppfattas som fattiga men hederliga, och, i Joseph Conrads *The Secret Agent* förekommer en tidningsnotis som meddelar att en kvinna dränkt sig, och läsaren förstår att denna kvinna är Mrs Verloc. Rossholm menar att den som om-verklighet som tolkas måste förstås utifrån olika gener och att läsaren drar slutsatsen om Mrs Verlocks självmord därför att den "makes narrative sense". Men är inte hänvisningen till begrepp som "genre" och "narrative sense" en eftergift till den alternativa modellen som förutsätter att läsprocessen inte är en ensam-lek utan ett kommunikativt spel med antaganden om styrande intentioner? Vi söker inte på egen hand efter index i fiktionen utan efter kommunicerad medveten ledning om fiktionen. Men om båda modellerna kommer fram till samma tolkning – den rutiga duken "bevisar" att människorna är fattiga men ärliga och tidningsartikeln talar om vad som hänt Mrs Verloc – varför skulle då omvägen via "som om in-

formerad om något som sant i fiktionen" vara att föredra framför en "hårdkokt" variant som förnekar att vi någonsin har något i fiktionen att göra utan påstår att receptionen rör sig om vad som kommuniceras om fiktionen?

En liknande fråga som kan demonstrera hur olika ansatser tycks leda till samma resultat gäller indirekt (eller innesluten) referens i fiktion av typen inneslutna berättare (det inledande *Decamerone*-exemplet) enligt följande: ("Boccaccio berättar om-etikett" ("Panfilo berättar om-etikett" ("Cepello framställande sig som from-etikett")). Detta är en uppställning av logiken hos det i litteratur så vanliga kinesiska ask-greppet. Ja, men vilken logik? *Fungerar* läsningen verkligen så att ask-i-ask-systemet skapar relevant betydelse? Rossholm tycks sväva en smula här, eftersom han å ena sidan säger att vi upplever skildringen av Cepello via förmedlingar men å andra sidan talar om "transparens" – vi upplever oss också som vittnen till hans ljugande. Men kan man inte lika gärna säga att den hypotaktiska ordningen bara är en godtycklig analogi med språklig syntax. I "Han sa att bebisen hade somnat" *fungerar* den underordnade satsen i relation till den överordnade; den kan inte förstås om inte denna koppling görs. Men skildringen av Cepellos ljugande *fungerar* ju precis lika bra utan tanke på förmedlande nivåer. De angivna nivåerna kan inte bara ses som "transparenta", de kan uppfattas som "försvunna", och vi har i stället ett parataktiskt förhållande mellan olika kortare och längre berättande inslag: Ett "Boccaccio berättar-motiv" ersätts av ett "Panfilo berättar-motiv" som ersätts av ett "Cepello framställande sig som from-motiv". Denna parataktiska tolkning skulle alltså klara sig utan antagandet om indirekt referens.

Vad jag har sagt utgör ingen invändning mot Rossholms framställning. Det skall ses som ett försök (gott eller förvirrat) att illustrera predikamentet med teori: Hur vindicerar man sin modell, när andra ingångar hela tiden tycks vara möjliga och ge samma resultat? Olika modeller kan uppställas och begrundas, och Göran Rossholms genomarbetade förslag förtjänar i hög grad att begrundas, inte bara utifrån den analytiska estetikens perspektiv utan i högsta grad utifrån litteraturvetenskapen.

Lars-Åke Skalin